

NEPSOS-hanke: monitieteistä tutkimusyhteistyötä neuropsykiatrisesti oireilevien nuorten palvelujen kehittämiseksi

Sosiaali-, terveys- ja sivistyspalvelut eivät tällä hetkellä vastaa neuropsykiatrisesti oireilevien nuorten ja heidän perheidensä tarpeisiin. Turun yliopiston sosiaalityön oppiaineen koordinoimassa NEPSOS-hankkeessa (Neuropsykiatrisesti oireilevat nuoret palvelujen pyönteissä – sosiaalityön, nuorisopsykiatrian ja erityispedagogiikan yhteistutkimus) pureudutaan tähän ajankohtaiseen teemaan tutkimalla neuropsykiatrisesti oireilevien nuorten palveluiden ja palvelupolkujen haasteita sekä kehittämismahdollisuuksia. Esittelemme seuraavaksi tätä hanketta, jota toteutetaan sosiaalityön, nuorisopsykiatrian ja erityispedagogiikan yhteistyönä Turun ja Itä-Suomen yliopistoissa ja jota rahoittaa sosiaali- ja terveysministeriö. Kolmen eri tieteenalan yhteistyöllä pyritään tuottamaan monitieteistä ja monialaista ymmärrystä ilmiöstä.

Teksti Jaanet Salminen ja Minna Kyttälä

Neuropsykiatrisen oireilun tuottamat haasteet liittyvät usein siihen, että yhteiskunta on rakentunut neurotyypillisten lähtökohdista eikä se näin ollen vastaa kaikkien nuorten tarpeisiin. Lisäksi tuen ja kuntoutuksen palvelut ovat pirstaleisia, osittain päällekkäisiä ja alueellisesti eriarvoisia (Lämsä ym., 2018; Sandberg, 2016). Vastuu nuorten tukemisesta jakautuu monien hallinnonalojen – esimerkiksi koulun, kunnallisen vammaispalvelun, lastensuojelun sosiaalityön ja Kelan – kesken.

Eri alojen ammattilaisten osaaminen ei myöskään ole aina riittävää. Osaamisen puutteet liittyvät siihen, että neuropsykiatrista oireilua ei tunneta riittävästi tai tunnisteta riittävän ajoissa, ja toisaalta siihen, että eri alojen ammattilaisilla ei ole tarpeeksi osaamista tai resursseja toimia keskenään monialaisessa yhteistyössä. Koska näkökulma on haasteisiin keskittyvää, neuropsykiatrisesti oireilevien yksilöiden vahvuudet eivät myöskään tule aina tunnistetuiksi.

Kuvituskuva: Unsplash.

Mitä ilmiöstä tällä hetkellä tiedetään?

Neuropsykiatrinen oireilu on lisääntynyt 2000-luvun aikana tai ainakin se tunnistetaan aiempaa paremmin. Kehityksellisiin neuropsykiatrisiin häiriöihin kuuluvat muun muassa aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (ADHD), autismikirjon häiriöt sekä Touretten oireyhtymä ja muut tic-häiriöt (Juva ym., 2021). Sekä ADHD-diagnoosien että autismikirjon diagnoosien määrä Suomessa on kasvanut, mikä voi liittyä paitsi oireiden yleistymiseen myös tiedon lisääntymiseen, parempaan oireiden tunnistamiseen sekä palvelujen ja hoidon parempaan saatavuuteen. Autismikirjon häiriöt esiintyvät usein samanaikaisesti ADHD:n kanssa. ADHD-diagnoosin saaneilla on muita enemmän myös käytöshäiriöitä. ADHD muodostaa niin ikään syrjäytymisriskin. (ks. ADHD Käypä hoito -suositus, 2019; Autismikirjon häiriö Käypä hoito -suositus, 2023.) Se on tyypillinen lastensuojelun asiakkaana olevilla sekä

sijaishuollon ja vakavasti, esimerkiksi päihteillä ja rikoksilla, oireilevien nuorten keskuudessa. Se lisää myös todennäköisyyttä joutua muun muassa hyväksikäytön tai kaltoinkohtelun kohteeksi. (Karlsson & Lundström, 2021.) Varhainen puuttuminen erityistarpeisiin saattaa vähentää oireilun myöhempiä kielteisiä vaikutuksia, mutta jotta tukea voitaisiin tarjota, pitää tuen tarve ensin tunnistaa (Tuominen-Eriksson ym., 2013).

Tuen tarpeen kasvun myötä osaavasta henkilöstöstä on yhä suurempi pula esimerkiksi kouluissa ja lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Tällä hetkellä palvelujärjestelmän haasteet näkyvät kaikilla tasoilla ennaltaehkäisevistä palveluista vaativaan tukeen sekä sosiaali-, terveys- että sivistyspalveluissa. Yksittäisten nuorten ja heidän perheidensä näkökulmasta palvelujärjestelmän haasteet tarkoittavat sitä, että nuorten ja perheiden tarpeet eivät tule kohdatuiksi (Lämsä ym., 2018). Tukea ei ole saatavilla tai se on vääränlaista. Per-

heet eivät myöskään ole tasavertaisessa asemassa. On esitetty, että vanhempien korkeampi koulutus luo paremmat selviytymismahdollisuudet sekä nuorille että perheille tilanteessa, jossa perheessä on ADHD:n tyyppisiä haasteita (Sandberg, 2016). Korkeamman koulutuksen on arveltu tukevan vanhempien valmiuksia hankkia viimeisintä tietoa ADHD:n luonteesta ja saatavilla olevista palveluista mutta myös valmiuksia kehittää perheen sisäisiä, kasvatuksellisia tukitoimia.

Neuropsykiatrisen oireilun tunnistaminen ja oireilun edellyttämän tuen toteuttaminen vaativat usein eri alojen ammattilaisten yhteistyötä. Ammattilaisten tulisi pystyä arvioimaan tukea tarvitsevan henkilön tarpeet ja tuntea myös muissa palveluissa toimivat ammattilaiset sekä heidän roolinsa, tehtävänsä ja näkökulmansa (Almendingen ym., 2021). Monialaisen yhteistyön tyyppisiä haasteita ovat palvelujärjestelmien ja organisaatioiden eriytyneisyys mutta myös tiedon ja asiantuntijuuden erikoistuneisuus (Hjörne & Säljö, 2014) sekä eri alojen ammattilaisten vaikeudet ymmärtää toisiaan ja tunnistaa muiden alojen ammattilaisten asiantuntemusta ja osaamista (Almendingen ym., 2021). Moniammatillisen yhteistyön onnistumisessa keskeisiä elementtejä ovat viestintä- ja tiimityötaidot, taito jakaa tietoja vastavuoroisesti sekä yhteinen, ymmärrettävä kieli (mm. Bowman ym., 2021). Onnistunut yhteistyö vaatii lisäksi halukkuutta tehdä yhteistyötä, yhteisiä arvoja, kunnioitusta ja luottamusta (Cooper ym., 2016). Nämä ihmisten välisen toimivan vuorovaikutuksen keskeiset piirteet eivät kuitenkaan yksinään riitä, jos palveluita

tuotetaan useilla eri sektoreilla, joiden taloudellisista resursseista päätetään alakohtaisesti. Yksittäiset alat eivät ole välttämättä valmiita hyväksymään tiettyjen palveluiden kustannuksia, vaikka ne periaatteessa nähtäisiinkin monialaisesti tärkeiksi.

Kolmen alan yhteistyöllä monialaista ymmärrystä palveluista

Marraskuussa 2022 käynnistyneessä NEPSOS-hankkeessa neuropsykiatrisesti oireilevien nuorten palveluja tutkitaan rekisteriaineistojen, nuorten ja huoltajien haastatteluaineistojen, asiakasryhmän parissa työskentelevien ammattilaisten haastatteluaineistojen sekä kirjallisuuskatsausten avulla. Nuorten omat kokemukset palveluista ja niiden kehittämistarpeista muodostavat keskeisen osan hankkeen aineistoa. Nämä nuorten omat kokemukset tuottavat tärkeää tietoa palvelujärjestelmän rakenteellisen ja sisällöllisen kehittämisen tueksi. Hankkeessa huomioidaan myös huoltajien näkökulma, sillä nuoren neuropsykiatrisen oireilu vaikuttaa laajasti koko perheen arkeen ja edellyttää huoltajilta aktiivisuutta nuorta koskevien asioiden hoitamisessa.

Sosiaalityön, nuorisopsykiatrian ja erityispedagogiikan ammattilaisten ryhmähaastattelut lisäävät ymmärrystä siitä, miten monialainen yhteistyö ammattilaisten näkökulmasta tällä hetkellä toimii, mitkä ovat sen keskeiset ongelmakohdat ja miten sitä voitaisiin jatkossa kehittää. Koska palveluja tuotetaan ja niitä koskevista resursseista päätetään eri tasoilla, ryhmähaastat-

teluihin osallistuvat sekä ne ammattilaiset, jotka toteuttavat tukitoimia päivittäisessä työssään, että ne, jotka päättävät palveluita koskevista taloudellisista ja inhimillisistä resursseista. Eri aloja edustavien ammattilaisten näkökulmien huomioiminen tuottaa yksityiskohtaisempaa tietoa siitä, min-kälaiset haasteet ja esteet rajoittavat tarkoituksenmukaisten palveluiden tuottamista tällä hetkellä ja siitä, min-kälaiset muutokset olisivat välttämättömiä järjestelmän kehittämiseksi.

Tutkimuksen avulla vahvistetaan muun muassa moniammatillisen yhteistyön, vaativan lastensuojelun sosiaalityön, perhesosiaalityön, nuorisososiaalityön ja nuorisopsykiatrian sekä koulunkäynnin tukemisen tietopohjaa. Tulokset ovat suoraan hyödynnettävissä työkenneltäessä neuropsykiatrisesti oirei-

levien nuorten ja heidän perheidensä kanssa. Tutkimustulosten hyödyntämistä tukevat tutkimuksen päätteeksi julkaistavat käytäntösuositukset.

NEPSOS-hankkeen tuloksia tullaan hyödyntämään myös sosiaali-, terveys-, kasvatusta- ja opetuspalvelujen kehittämisessä ja uudistamisessa. Pitkän aikavälin tavoitteena on neuropsykiatrisesti oireilevien nuorten ja heidän perheidensä tarpeiden parempi tunnistaminen, tarkoituksenmukaisemmat palvelut ja palvelusiirtymät. Tutkimustuloksia tullaan hyödyntämään myös sosiaalityön, erityispedagogiikan ja nuorisopsykiatrian koulutuksissa sekä jatkuvan oppimisen sisällöissä. Hankkeen tuloksista viestitään yleistajuisesti julkaisemalla muun muassa podcasteja, blogikirjoituksia ja twiittisarjoja.

[NEPSOS-hankkeen nettisivuilta löydät lisätietoa hankkeesta ja hankkeen toimijoista.](#)

Lähteet

ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö) (2019). Käypä hoito -suositus. Suomen Lastenneurologinen yhdistys ry:n, Suomen Nuorisopsykiatrisen yhdistyksen ja Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen asettama työryhmä. Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. <https://www.kaypahoito.fi/hoi50061>

Almendingen, K., Molin, M. & Šaltytė Benth, J. (2021). Preparedness for interprofessional learning. An exploratory study among health, social care, and teacher education programs. *Journal of Research in Interprofessional Practice and Education*, 11(1), 1–11. <https://id.erudit.org/iderudit/1076292ar>

Autismikirjon häiriö (2023). Käypä hoito -suositus. Suomen Lastenneurologinen yhdistys ry:n, Suomen Nuorisopsykiatrisen yhdistyksen ja Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen asettama työryhmä. Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. <https://www.kaypahoito.fi/hoi50131>

Bowman, K., Suarez, V. & Weiss, M. (2021). Standards for interprofessional collaboration in the treatment of individuals with autism. *Behavior Analysis in Practice*, 14, 1191–1208. <https://link.springer.com/article/10.1007/s40617-021-00560-0>

Cooper, M., Evans, Y. & Pybis, J. (2016). Interagency collaboration in children and young people's mental health. A systematic review of outcomes, facilitating factors and inhibiting factors. *Child: Care, Health and Development*, 42(3), 325–342. <https://doi.org/10.1111/cch.12322>

Hjörne, E. & Säljö, R. (2014). Analysing and preventing school failure: Exploring the role of multi-professionality in pupil health team meetings. *International Journal of Educational Research*, 63, 5–14.

Juva, K., Hublin, C., Airas, L., Kalska, H., Korkeila, J., Sainio, M., Tani, P. & Vataja, R. (2021). *Kliininen neuropsykiatria*. 2. p. Kustannus Oy Duodecim. <https://www.julkari.fi/handle/10024/137198>

Karlsson, P. & Lundström, T. (2021). ADHD and social work with children and adolescents. *European Journal of Social Work*, 24(1), 151–161.

Lämsä, R., Ahonen, S., Appelqvist-Schmidlechner, K. & Tuulio-Henriksson, A. (2018). Neuropsykiatrisesti oireilevien nuorten palveluista ja palvelukokemuksista. Teoksessa Gissler, M., Kekkonen, M. & Känkänen, P. (toim.), *Nuoret palveluiden pauloissa*. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018 (s. 124–135). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/handle/10024/137198>

Sandberg, E. (2016). *ADHD perheessä. Opetus-, sosiaali- ja terveystoimen tukimuodot ja niiden koettu vaikutus*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 393. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/161374>

Tuominen-Eriksson, A.-M., Svensson, Y. & Gunnarsson, R. K. (2013). Children with disabilities are often misdiagnosed initially and children with neuropsychiatric disorders are referred to adequate resources 30 months later than children with other disabilities. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43(3), 579–584. <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1595-8>

Kirjoittaja

Jaanet Salminen,
KT, eo, erityispedagogiikan yliopistonlehtori,
Opettajankoulutuslaitos ja Sote-akatemia,
Turun yliopisto,
NEPSOS-hankkeen tutkija (ammattilaisnäkökulma ja
monialainen yhteistyö)
jaanet.salminen@utu.fi

Kirjoittaja

Minna Kyttälä,
dosentti, apulaisprofessori (Tenure Track)
Kasvatustieteiden laitos, Turun yliopisto,
NEPSOS-hankkeen tutkija (ammattilaisnäkökulma ja
monialainen yhteistyö)
minna.kyttala@utu.fi

Kirjoittajan kuva: Saimi Leskelä.